

Özgün Makale

Notre-Dame ve Hayal Gücü: Gargoyle¹

Notre-Dame and Imagination: Gargoyle

Nilüfer ÖNDİN²

Öz

Mimari bir eleman olarak Gargoyle, çatıda biriken suları tahliye etmek için kullanılan çörtendir ki yağmur suyu sırtındaki oluktan akarak açık ağzından dışarıya dökülür. Gargoyleler genellikle fantastik varlıklar, dragonlar, insan-hayvan karışımı olarak tasarlanmıştır. Orta Çağ'da Gargoyleler yalnızca yağmur suyunu tahliye hizmet etmemiş, dinî nedenlerle de tercih edilmiştir. Dinî nedenler bağlamında bazen kötünün bazen de kötü olanı kutsal mekânlardan uzaklaştırmanın simgesi olarak birçok katedralde yer almıştır, Paris Notre-Dame Katedrali'nde olduğu gibi. İşlevsel veya simgesel olsun, Paris Notre-Dame Katedrali'nin ve diğer katedrallerin Gargoyleleri sınırsız hayal gücünün imgeleri olarak cephelere görsel zenginlik katmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Paris Notre-Dame Katedrali, Gargoyle, Kötü, Hayal gücü.

Abstract

As an architectural element, a Gargoyle is a spout designed to convey water from a roof so that the rainwater flows through a trough which is cut in the back of the Gargoyle and exits from its open mouth. Gargoyles are usually depicted as fantastical beings, dragons, combinations of real animals and people. In the medieval age, Gargoyles were not only used as spouts for rainwater but were also preferred for religious reasons. Sometimes being the symbol of evil or sometimes being the symbol of banishing the evil from sacred places, Gargoyles were located on cathedral facades such as Cathedral of Notre-Dame de Paris. Whether functional or symbolic, the Gargoyles of Notre Dame de Paris and the other cathedrals enriched the facades as being the artworks of endless imagination.

Keywords: Medieval Age, Notre Dame de Paris, Gargoyle, Evil, Imagination

Sadece Paris'in değil tüm Fransa'nın spiritüel merkezi olarak bilinen Notre-Dame hayal gücünün sonsuzluğunun göstergesi olan Gargoyle adı verilen heykellerin de yer aldığı Gotik katedrallerden biridir. Victor Hugo'nun "taşın büyük senfonisi" (Ward-Jackson, 2009, s.814) olarak nitelendirdiği Notre-Dame, 1885'lerde nöroloji doktoru Jean-Martin Charcot'un seminerlerine katılan Freud'u da çok etkiler. Parislilerin, Victor Hugo'nun Notre-Dame romanını yazdığından beri hiç değişmediğini gözlemleyen Freud, hocasının derslerini Notre-Dame'a benzetir: "Onun derslerinden sanki Notre-Dame'dan çıkıyormuş gibi çıkıyorum, mükemmellik ile ilgili yeni fikirlerle dopdolu olarak" (Cambor, 2009, s. 178).

¹ Makale başvuru tarihi: 17.03.2020. Makale kabul tarihi: 10.05.2020.

² Prof.Dr.Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, niluferondin@gmail.com.ORCID No: 0000-0001-5424-3057

Resim 1: Notre-Dame Katedrali, 12-14. yüzyıl, Paris (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Notre_Dame_dalla_Senna.jpg; 15.04.2020)

Resim 2: Aziz Romain ve La Gargouille, y.14. yüzyıl, vitray, Rouen Katedrali (<https://www.rouentourisme.com/agenda/et-patati-et-patrimoine-saint-romain-sur-la-piste-de-la-gargouille-5920/>; 18.04.2020)

Notre-Dame gibi diğer katedrallerin cephelelerine konumlandırılan fantastik heykeller genellikle Gargoyle olarak tanınır. Notre-Dame'ın Gargoyelleri adlı eserin yazarı Michael Camille, bu heykelleri Yunan mitolojisinde, ağızdan ateş püskürten yaratık olan "Kimera" olarak da adlandırmıştır. Gargoyle, eski Fransızca'daki "gargouille" sözcüğünden gelir ki gargouillenin kaynağı da Latince gırtlak, boğaz, geçit anlamına gelen "gurgula" kelimesidir (Varner, 2008, s. 19). Notre-Dame'da yer alan Gargoyellerin birçoğu da çörtlen işlevini görmüş, eş deyişle, yağmur suyunun çatıdan veya duvar köşelerinden atılması için cephelere konumlandırılmıştır.

Gargoyeller, Orta Çağ'ın La Gargouille efsanesi ile de ilişkilendirilmiştir. Seine Nehri yakınlarında bir mağarada yaşadığına inanılan uzun, kıvrık boyunlu, ince dudaklı ve kanatlı La Gargouille, ağızdan şu fişkırtarak tufana veya ateş saçan nefesiyle yangınlara sebep olmasıyla çevresine korku salan bir dragondur. Efsaneye göre, 7. yüzyılda, Seine Nehri'nin taşan suları Rouen kentini tehdit edince, paganlarla olan mücadelesi ile bilinen piskopos Aziz Romain suları sakinleştirir ve çekilmesini sağlar. Ancak çekilen suların bıraktığı balçık ve çamurdan tehlikeli bir canavar doğar: La Gargouille. Rouen halkı dragonun yıkıcılığını her yıl insan kurban ederek önlemeye çalışır. Tehlike bertaraf edilemeyince, Aziz Romain devreye girer ve bir katilin de yardımıyla dragonu öldürmeyi başarır. Aziz Romain'ın dragon karşısında elde ettiği zaferden itibaren Fransız Devrimi'ne kadar Rouen Katedrali meclisine ölüme mahkûm edilen suçluları bağışlama ayrıcalığı tanınır. Aziz Romain'ın hayat öyküsü de katedralin vitraylarında betimlenir (Clement, 1994, s. 267).

Gargoyeller ile ilgili bir diğer efsane de, bu heykellerin birbirinden farklı olmasına açıklık getirir. Fransa'nın kuzeybatısında bulunan Jos'de geçen efsaneye göre, bir azize yapılan Gargoyle heykelini beğenmeyince, bir gece heykeli bulunduğu binadan alarak, heykeltıraşın evinin duvarına monte eder (Gibson, 1893, s. 5). 19. yüzyılda etkin olan mimar Louis Henry Gibson'a göre bu anekdot, Gargoyellerin onları yapan heykeltıraşlar tarafından tasarmlandığının kanıtıdır. İşlev-

sel açıdan yapıyı biriken yağmur sularından arındırmak için kullanılan bu çörtenler farklı heykeltıraşların hayal gücünün devreye girmesiyle değişik formlar kazanmıştır. Hayal gücü birbirinin aynısı olmayan imgelerle cephelere sıra dışı ve fantastik görüntüler kazandırmıştır. Fantastik görüntülerin hayal gücünün bir sonucu olduğunu John Ruskin de şöyle ifade eder: “Gotik mimariye aşına olan her okur ne demek istediğini anlıyordur ve inanıyorum ki, yücelikten olduğu kadar saçma ve fantastik görüntülerden de zevk alma eğiliminin, Gotik düş gücünün evrensel bir içgüdü olduğu kabul etmekte hiçbir tereddüt göstermeyeceklerdir” (Ruskin, 2015, s. 66).

Orta Çağ’daki Gargoylelere de gardiyanlık atfedilen görüşler mevcuttur. Kilisenin, Gargoyleleri Hristiyan inancının günahları yok etmesinin ve iblisleri korkutmasının metaforu olarak kullandığını öne sürenler de olmuştur. Buna görüşe göre, kilise dragonları, demonları Hristiyanlığın olağanüstü gücüyle bağlamak ve etkisiz hâle getirmeyi hedefini kendi imgeleri üzerinden gerçekleştirmek istemiştir (Varner, 2008, s. 23).

1000’li yıllarda Apokrif İncillerden kaynaklanan dünyanın sonunun geldiğine dair olan inancın imanlılar arasında korku ve kaygı yaratmasıyla, Gargoyleler Orta Çağ’ın figüratif heykel repertuarına yerleşmeye başlar. Apokrif İncillerin içeriğinin görselleştirilmesi korkunç imgelerle ortaya konur. Ancak dünyanın sonunun gelmediği görülünce Gargoyleler daha değişik form almaya başlar. Gargoyleler, 13. yüzyıldan itibaren genellikle drenaj için tercih edilir ve heykeltıraşlar için sınırsız hayal gücünün göstergelerine dönüşür, Notre-Dame’da olduğu gibi. Acıdan gerilmiş yüzleri, sakatlanmış gibi bedenleri, akrobasi yapar gibi hareketleri, korkunç ifadeleri ile Notre-Dame’ın Gargoyleleri yapıyı çirkinin estetiği ile buluşturur.

Çirkinin estetiğinin göstergesi olan Gargoylelerin spritüel korkuluk oldukları inancına karşı olanlar da mevcuttur. Mümkün olduğu kadar çirkin yapılmalarının nedeni bizzat kötüyü temsil etmeleridir. Bu nedenle imanlı, kötünün dış cephelere takılıp kaldığını gördükçe kilisenin içinde kendisini daha güvende hisseder. İblisler, demonlar, dragonlar kötünün simgesi olduğu için azizler onlarla mücadele edip ve Hristiyanlığın zaferini ilan etmişlerdir, Aziz Romain, Aziz George gibi. Clairvauxlu Aziz Bernard ise Hristiyanlığın kutsal mekânları ile Gargoyle’leri bağdaştırmaz, kendi ifadesiyle; “*Bu fantastik canavarlar manastırlarda okuyan biraderlerimizin gözlerinin önünde ne yapıyor? Bu kirli maymunların, vahşi aslanların ve yaratıkların anlamı nedir? Bu yarı insan yarı hayvan canavarlar buraya hangi amaçla konulmuştur?*” (Alston, 1978, s. 33).

Resim 3: (https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Gargoyles+of+notre+Dame+paris&title=Special%3ASearch&go=Go&nso=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Notre-Dame_Rzygacze.JPG; 18.04.2020)

Resim 4: Gargoyle, 12-14. yüzyıl, Notre-Dame, Paris ([https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=Special:Search&limit=20&offset=120&profile=default&search=Gargoyles+of+notre+Dame+paris&advancedSearch-current=\[\]&nso=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Gargoyle_2,_Notre-Dame_de_Paris,_June_2014.jpg](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=Special:Search&limit=20&offset=120&profile=default&search=Gargoyles+of+notre+Dame+paris&advancedSearch-current=[]&nso=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Gargoyle_2,_Notre-Dame_de_Paris,_June_2014.jpg); 18.04.2020)

Resim 5: Gargoyeler, 12-14. yüzyıl, Notre-Dame, Paris (<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Gargoyles+of+notre+Dame+paris&title=Special%3ASearch&go=Go&nso=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Notre-dame-s-jurii-18.jpg>; 18.04.2020)

Resim 6: Eugène-Emmanuel Viollet-le Duc, Gargoyle, 19. yüzyıl, Notre-Dame, Paris (https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Gargoyles+of+notre+Dame+paris&title=Special%3ASearch&go=Go&nso=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Chimera_of_Notre-Dame_de_Paris.jpg; 17.04.2020)
18.04.2020)

Notre-Dame'ın fantastik Gargoyleleri, 19. yüzyılda Quasimodo ile tekrardan gündeme gelir. Çirkin, kambur, sağır, sakat olan Quasimodo Esmerelda'ya sempati duymaya başlayınca içi hüznü dolar ve Notre-Dame'ın Gargoylelerine şu soruyu sorar: “Neden senin gibi taştan değilim?” (Stephens, 2019, s. 65). Victor Hugo'nun Notre-Dame'ın Kamburu (1831) adlı romanının ardından, katedralin restorasyonu söz konusu olur. 1843-1864 yılları arasında mimar Eugène-Emmanuel Viollet-le Duc ve Jean Baptiste Lassus tarafından restore edilen yapının kuzey kulesinde bulunan Gargoyle, bizzat Eugène-Emmanuel Viollet-le Duc tarafından yapılır. Le Stryge olarak da bilinen Gargoyle yukarıdan Paris'i seyretmektedir. Ellerini çenesine dayamış, dilini de çıkartmıştır. Drainaj misyonu olmasa da Orta Çağ'daki örnekleri ile bire bir uyum içindedir. Derin düşüncelere dalmış, gözleri sonsuzluğa bakar gibidir (Camille, 2008, s. 12).

Gargoylelerin en genel olan atribüleri boynuzları ve çatal ayaklarıdır. Çoğu sivri kulaklıdır, kanatlıdır, yarı insan yarı hayvan gibidirler. Tuhaf, ürkütücü, korkunç, kaygı verici oldukları kadar gizemli bir görünüme de sahiptirler. Çok çeşitlilikleri ile hayal gücünün varlığını hissettirirler. André Breton'un “*Sevgili hayal gücü, senin en çok sevdiğim tarafın eli açık mizacın*” (Breton, 2003, s. 16) demesi gibi, Gargoyleler de Orta Çağ sanatçısına sınırsız olanaklar sunmuştur.

Kaynaklar

- Alston, David. (1978). “Gargoyles and Grotesques”. *Oxford Art Journal*. C. 1., ss. 32-35.
- Breton, André. (2003). *Birinci Sürrealist Manifesto*, Çev.Yeşim Seber Kafa, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Cambor, Kate. (2009). “Freud in Paris”. *New England Review* (1990-). C. 30, S. 2, ss. 177-189.
- Camille, Michael. (2008). *The Gargoyles of Notre-Dame. Medievalism and the Monsters of Modernity*. USA: University of Chicago Press.
- Clement, Clara Erskine. (1994) *Legendary and Mythological Art*. London: Bracken Books.
- Gibson, Louis H. (1893). “Gargoyles”. *Modern Art*. C. 1, S. 4., ss. 1-5.
- Ruskin, John. (2015). *Sanat ve Hayat Üzerine*. (Çev. Eser Bakdur). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Stephens, Bradley. (2019). *Victor Hugo*. London: Reaktion Books.
- Varner, Gary R. (2008). *Gargoyles, Grotesques and Green Men: Ancient Symbolism in European and American Architecture*. USA: Lulu Press.
- Ward-Jackson, Philip. (2010). “The Gargoyles of Notre-Dame. Medievalism and the Monsters of Modernity by Michael Camille”. *The Burlington Magazine*. C. 152, S. 1293, s. 814.